31.01.23р. 01гр. укр. мова

Доброго дня! Тема уроку. Порядок слів у реченні. Односкладні й неповні речення

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою: moshev2020@icloud.com

Теоретичний блок

Відеоурок. Порядок слів у реченні. Односкладні й неповні речення. Перейти за посиланням https://www.youtube.com/watch?v=tSmVrXludhE

Порядок слів у реченні — це взаємне розміщення членів речення стосовно одне одного.

В українській мові порядок слів у реченні відносно вільний, тобто за кожним членом речення постійного місця не закріплено. Проте це не означає, що правил порядку слів не існує.

Розрізняють два типи порядку слів:

- **прямий:** підмет — перед присудком; додаток — після слова, яке ним керує, узгоджене означення — перед означуваним словом, неузгоджене означення — після означуваного слова: *Сосновий ліс перебирає струни* (Л. Костенко);

- **зворотний** (інверсія — від лат. *переставляння*): присудок перед підметом; додаток перед словом, з яким він пов'язаний за змістом; узгоджене означення після означуваного слова: *В позолоту одягаються Карпати* (М. Карпенко).

Обставини займають у реченні будь-яке місце. При інверсії найпомітнішим є той член речення, який стоїть або на початку, або в кінці речення.

Вибір того чи іншого порядку слів залежить від мети мовця та змісту висловлення, від того, що він вважає найважливішим, до чого хоче привернути увагу співрозмовника, адже зміна порядку слів спричиняє перенесення логічного наголосу з одного слова на інше (інші).

Прямий порядок слів	Зворотний порядок слів (інверсія)
Я поясню все.	***Поясню** я все. **Все** поясню я.*

Практичний блок

1. Лінгвістичне дослідження

- *Визначте, які члени пропущені в поданих реченнях. Зробіть висновок про роль неповних речень у мові.*

1. Вона одразу підвелася. Підвелася, може, аж надто квапливо. 2. Що то — голод? Невелике слово, а страшне. 3. Тягнеться до сонця соняшник крислатий, як до тебе серце, стороно моя. 4. Я в двері, а вона за мною в сад. 5. Час летів, немов по крилах, і, мов сон, життя минало. 6. У мудреця багатство відіграє службову роль, а в дурня — панівну. 7. У дитинстві ми всі ще такі, як задумала доля. 8. Людська душа — це чаша для горя. Коли чаша повна, скільки не лий уже, більше не вміститься. 9. Він виривався на волю, наче птах з клітки. 10. Ніхто не командує так народом, як його слуги. 11. За шмат гнилої ковбаси у вас хоч матір попроси, то оддасте.

2. Коментар

Неповні речення вживаються в суцільному тексті, щоб уникнути зайвого, нудного повторення відомих уже слів і словосполучень.

Пропуск окремих членів у неповних реченнях не лише дає змогу стисло й економно викласти інформацію, а й робить більш компактним увесь текст і, отже, полегшує його сприймання.

3. Спостереження

- *Прочитайте речення. У яких із них непрямий порядок слів? З якою метою порушується прямий порядок слів?*

1. Хвилею зеленою здіймається навесні Батиєва гора. 2.Солов'їний Тихий свист гуляє за долиною. 3. Травень очі голубі розгубив у травах. 4. Оця реальна мить вже завтра буде спомином. 5. Розвішує кошлатий свій хітон у вікнах снігопад утомлений. 6. Усміхайся — і світ вертатиме тобі усмішку

4. Творча лабораторія

- *Замініть, де можливо, безособові речення особовими, порівняйте способи вираження головних членів у них.*

1. Заморосило осінь у сльозу. 2. Заграли знову труби до походу, війнуло громом з Тясмина -ріки. 3. Скасовано угоду. 4. Швидко розвиднілося. 5. Нанесло гори піску. 6. На сизих луках скошено отаву, і літо буйно в береги ввійшло. 7. Йому так гарно, та смачно світом дрімається. 8. Пахло чебрецем, свіжою травою. 9. Чудово, просторо, радісно на придеснянських луках. 10. Куди не глянь — скрізь розвернулося, зацвіло цвітом. 11. Тарасу стало враз дуже шкода товариша.

Таблиця № 1

Односкладні речення

ВИДИ	ТИПИ	Що означає ГЧ	Чим виражений ГЧ	Приклади
З ГОЛОВНИМ ЧЛЕНОМ — ПРИСУДКОМ (ПРИСУДКОВІ)	ОЗНАЧЕНО-ОСОБОВІ	Дію, що виконує певна особа: на неї указує дієслова	1) дієсловом у ф-мі **1-ї** чи **2-ї** ос. дійсного (теп., майб. часів) способу; 2) дієсловом наказового способу	*Бажаю дійти самої суті.* *Слухайте своє серце.*
	НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВІ	Дію неозначених осіб. Важлива сама дія, а не особи, що її виконують	1) дієсловом у ф-мі **3-ї** ос. **мн. тепер.** або **майб. часу**; 2) дієсловом у ф-мі **мн. минул. часу**	*Ведуть коня вороного.* *У селі відкрили нову школу.*
	УЗАГАЛЬНЕНО-ОСОБОВІ	Дію, виконану будь-якою особою. Мають узагальнене значення	1) дієсловом у ф-мі **2-ї** ос. **одн.** дійсного (теп., майб. часів) способу; 2) дієсловом у ф-мі **3-ї** ос. **мн. тепер.** або **майб. часу**	Прислів'я, приказки... *Що посієш, те й пожнеш.* *Славу працею здобувають.*
	БЕЗОСОБОВІ	Дію або стан людини чи природи, не називаючи активного діяча. Не може бути підмета	1) безособовим дієсловом; 2) дієслівні ф-ми на *-но, -то*; 3) слово *нема (немає)*; 4) прислівники і присудкові слова *жаль, можна, треба, шкода*...+ Н.Ф. 5) **Н. Ф.** дієслова	*Надворі розвиднялося.* *На Тячів дорогу закрито.* *Для трактора межі нема.* *Не можна нашу землю скути!* *Сонцю над світом горіти.*
З ПІДМЕТОМ (ІМЕННІ)	НАЗИВНІ	Тільки наявність предметів, явищ чи осіб	**Іменник у Н. в.** Можуть бути вказівні частки *ось, он, от.*	*Осінь.* *Ось вулиця, будинок і квартира.*

5. Самостійна робота

- *Запишіть речення, визначте їх типи.*

1. Сонце! Сонце! Його перші промені вдарили по очерету, по лузі, по плесу... 2.Можна тільки відчуть з вишини, як до сонця тяжіє земля . 3. За що себе корити? 4. Як мені серце примусити знов повернутись в село? 5. Чудесна київська осінь... Падає листя з київських каштанів. День осінній, але сонячний, ясний, щедрий. Шануйте здобуте трудом поколінь, помножте його у пошані. 6. За правду, браття, єднаймось щиро. 7. Але як швидко побіля вогню не бігай — все рівно обпечешся. 8. Славнозвісне місто Чигирин. Зелений луг над річкою

Тясмин. Неділя. 9. Он лани, он лука, он сіножаті, он ліски, он села. От вам і природа.

6. Практична робота

- *Визначте двоскладні й односкладні речення, установіть, які з них неповні.*

1. А довкола — млисто-бузкова далеч, і золота стерня, і запашний, не отруєний війною вечір. 2. Кров свою віддам твоїй калині, пісню — травам, птицям і лісам, плоть — піску, чорнозему і глині, а високі думи — небесам. 3. «Чого ви, хлопці?» — спитав Савко. 4. Хвилини здаються тобі за години, години — за дні, дні — за роки. 5. На сході троянди світання в хитанні гілок золотих . 6. Незважаючи на ранню весну, надворі було душно й жарко. 7. Три явори посадила сестра при долині, а дівчина заручена — червону калину. 8. Не втирайте ж мої сльози, нехай собі ллються. 9. Подихнуло на Пилипка вільним повітрям, ущипнуло за ніс. 10. А Соломія все не поверталась. Десь заблудилась у плавнях. 11. Поранені почали марити: один — домівкою, а другий — боєм. 12. Вкраїну з краю в край проходили з боями. 13. Ні сну мені, ні відпочинку.

- *Випишіть неповні речення, поясніть морфологічне вираження головного речення та типи неповних речень.*

Домашнє завдання

Готуємося до ЗНО. Виконайте тестові завдання.
http://www.ridnamova.kiev.ua/html_test/6.3-test.html
§23 Вправа 178.